

Електронний журнал «Ефективна економіка» включено до переліку наукових фахових видань України з питань економіки (Категорія «Б», Наказ Міністерства освіти і науки України № 975 від 11.07.2019). Спеціальності – 051, 071, 072, 073, 075, 076, 292. Ефективна економіка. 2024. № 10.

DOI: <http://doi.org/10.32702/2307-2105.2024.10.60>

УДК 369.032

I. М. Федорович,

к. е. н., доцент, доцент кафедри фінансових технологій та банківського бізнесу, Західноукраїнський національний університет

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-8150-6553>

А. Л. Грегоращук,

аспірант, Західноукраїнський національний університет

ORCID ID: <https://orcid.org/0009-0008-2556-401X>

**СОЦІАЛЬНІ РИЗИКИ В УМОВАХ НЕСТАБІЛЬНОСТІ:
ПРОГНОЗУВАННЯ, ПОПЕРЕДЖЕННЯ ТА МЕХАНІЗМИ
МІНІМІЗАЦІЇ**

I. Fedorovych,

PhD in Economics, Associate Professor of the Department of Financial Technologies and Banking Business, West Ukrainian National University

A. Hregorashchuk,

Postgraduate student, West Ukrainian National University

**SOCIAL RISKS IN CONDITIONS OF INSTABILITY: FORECASTING,
PREVENTION, AND MINIMIZATION MECHANISMS**

Розглянуто ключові аспекти прогнозування, попередження та мінімізації соціальних ризиків в умовах нестабільності, що викликані воєнним станом та наслідками російської агресії в Україні. Визначено ключові

загрози соціальній сфері України у 2024 році, серед яких зменшення трудового потенціалу, дефіцит державного бюджету, руйнування інфраструктури та житла, а також погіршення демографічної ситуації. Розроблено механізм ефективного управління соціальними ризиками на основі відповідної стратегії, тактики та політики, спрямованих на забезпечення соціальної стабільності та національної безпеки. Запропоновано систему оцінювання ризиків, що включає моніторинг та контроль реалізації заходів соціальної стабільності. Закцентовано на необхідності оперативного реагування держави для запобігання негативним наслідкам соціальних ризиків та забезпечення економічної безпеки в умовах війни.

The key aspects of forecasting, prevention, and minimization of social risks under instability conditions, arising due to the ongoing martial law caused by Russia's full-scale invasion of Ukraine, have been examined. The article focuses on the major threats to Ukraine's social sphere in 2024, including significant reductions in the labor potential caused by migration processes and population losses due to military actions, as well as a substantial state budget deficit, which continues to negatively affect the ability to manage the country's economy effectively. Additionally, severe threats to social stability include the destruction of critical infrastructure and housing, which creates significant challenges in providing basic social services and vital resources to the population. The deterioration of the demographic situation, caused both by the loss of life and mass emigration abroad, imposes additional risks on the long-term stability and recovery of the national economy.

The authors propose a concept of social risk management based on the development and implementation of a comprehensive strategy, which includes not only tactical steps but also strategic measures aimed at strengthening national security. The introduction of a continuous monitoring system for social stability threats and a control mechanism for implementing measures to mitigate the

negative consequences of these threats is proposed. Specifically, the risk assessment system involves both current monitoring of socio-economic indicators and scenario modeling of future developments based on the analysis of relevant data.

Special attention is paid to the need for prompt responses from state institutions to emerging challenges, particularly those arising in wartime conditions. The article emphasizes that timely decision-making in the field of social security and the development of mechanisms for supporting the population are crucial for maintaining stability and ensuring the country's economic security during the war and the post-war recovery period.

Ключові слова: *соціальні ризики, нестабільність, воєнний стан, прогнозування, попередження, мінімізація.*

Key words: *social risks, instability, martial law, forecasting, prevention, minimization.*

Постановка проблеми. Глобальна конкуренція сприяє соціальному прогресу окремих країн, але водночас призводить до зростання нерівності в рівні життя між ними, що підкреслює необхідність вивчення соціальних ризиків. У контексті стратегічного управління й розвитку економіки окремої держави, зокрема України, провідне місце має посідати стратегічне планування соціальних ризиків. У цьому контексті формування й втілення у життя національної стратегії розвитку України відбувається за умов поглиблення взаємної залежності країн, регіонів та субрегіональних економічних структур через інтенсифікацію товарної, фінансової, інвестиційної й валютної взаємодії. Хоча і у негативному плані, однак це досить наглядно підтвердило наявна соціальна криза, яка поглиблюється воєнним станом в Україні.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання управління соціальними ризиками в умовах нестабільності розглядалися багатьма вченими, зокрема такими як О. Гусева, С. Давиденко, О. Єгорова, В.

Приходько, П. Матішак, Я. Голоніч, П. Копінець, М. Мачкінова, М. Доброволска, Я. Базиліук, Д. Венцковський та ін. Проте залишається актуальними питання поліпшення стратегічного управління соціальними ризиками в Україні.

Постановка завдання. Метою дослідження є вивчення прогнозування, попередження та механізмів мінімізації соціальних ризиків в умовах нестабільності.

Виклад основного матеріалу статті. Із-поміж ключових цілей політики національної безпеки у внутрішній сфері було виокремлено забезпечення належного рівня соціальної стабільності, що є неможливим без забезпечення структурної перебудови й посилення конкурентоспроможності національної економічної системи, що стало причиною розробки і затвердження 14 вересня 2020 р. нової Стратегії національної безпеки України [10].

Таким чином, виявлення й узагальнення закономірностей та тенденцій у сфері національної безпеки України, обґрунтування з їх урахуванням рекомендацій для прийняття відповідних державних рішень у соціальній сфері набуває в сучасних умовах першорядного значення.

Механізм державного регулювання в сфері соціальної стабільності формує й організує її структуру, де пріоритетними являються національні економічні інтереси [7]. Такий механізм включає усі формотворчі елементи, засоби реалізації й інструменти впливу держави у галузі гарантування соціальної стабільності за умов глобалізації (рис. 1) [8].

Принцип впровадження зазначеного механізму передбачає його універсальність та всеохоплююче значення щодо діяльності держави у сфері соціальної стабільності. Механізм реалізації функцій держави у галузі соціальних ризиків має здійснюватися відмінними шляхами, що наразі є найбільш результативними для досягнення належної мети [5].

Управління соціальними ризиками в країні має здійснюватися на основі розробки відповідної теорії, стратегії та тактики, проведення належної

політики та застосування методів її реалізації. Стратегія управління соціальними ризиками повинна бути спрямована на забезпечення незалежності, стабільності та стійкості національної економіки, а також на захист національних соціальних інтересів від внутрішніх та зовнішніх загроз.

Сучасна концепція стратегічного управління на різних рівнях (країна, регіон, місто, організація) виникла як відповідь на виклики та загрози, що походять із зовнішнього і внутрішнього середовища.

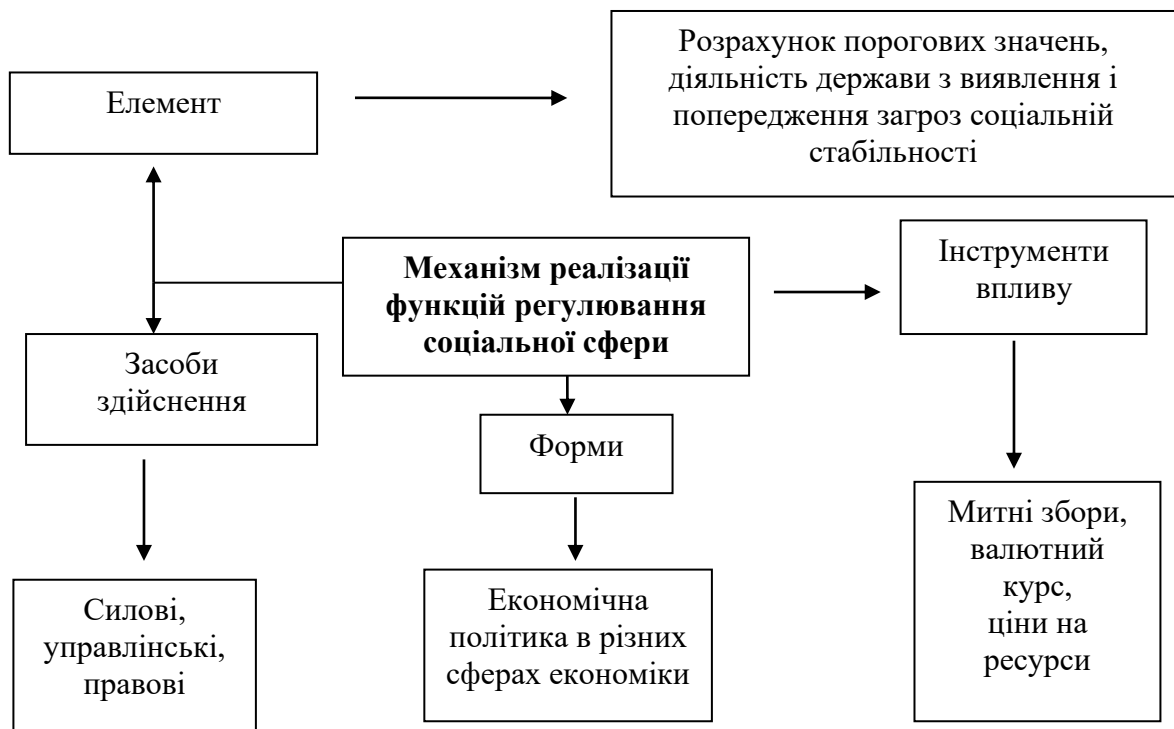

Рис. 1. Структура механізму реалізації державного регулювання соціальної сфери в Україні

Джерело: розроблено на основі [4, с. 55]

Процес стратегічного управління соціальною стабільністю країни включає такий алгоритм: визначення стратегічних цілей → стратегічний аналіз → ідентифікація загроз соціальній стабільності та визначення їх пріоритетності → оцінка рівня соціальної стабільності держави → моделювання сценаріїв її забезпечення → розробка стратегії та тактики запобігання соціальним ризикам → створення заходів і механізмів реалізації

стратегії → моніторинг та контроль виконання. У табл. 1 наведено етапи цього процесу.

Таблиця 1. Етапи стратегічного управління соціальною стабільністю країни

Етап	Проблема (задача)	Метод дослідження
1. Визначення стратегічних цілей	Обґрунтувати методи наукового вивчення проблеми стратегічного управління соціальною стабільністю країни. Визначити стратегічні пріоритети і операційні цілі забезпечення соціальної стабільності	Узагальнення, теорія логіки, форсайт
2. Стратегічний аналіз	Оцінка зовнішнього і внутрішнього середовища соціальною стабільністю	Порівняння, аналізу і синтезу, групування, SWOT-аналіз
3. Визначення переліку та пріоритетності соціальних ризиків країни	Виявити критичні фактори формування соціальної стабільності	Групування, співставлення, аналізу й синтезу, узагальнення, когнітивна карта
	Обґрунтувати перелік й пріоритетність соціальних ризиків	Класифікація, метод аналізу ієрархій, експертні оцінки
4. Оцінювання рівня соціальної стабільності країни	Розробити методологічне забезпечення оцінювання рівня соціальної стабільності країни	Порівняння, аналізу та синтезу, групування, узагальнення, кореляційний аналіз, таксономічний аналіз, кластерний аналіз.
5. Моделювання сценаріїв забезпечення соціальної сфери	Розробити сценаріїв забезпечення соціальної стабільності нашої країни	Сценарний підхід, когнітивне моделювання, ідеалізація, формалізація
6. Формування стратегії й тактики забезпечення соціальної стабільності країни	Сформувати стратегію соціальної стабільності країни	Програмно-цільовий підхід, системний підхід
7. Розробка заходів і механізмів реалізації стратегії соціальної стабільності країни	Сформувати систему стратегічних планів, завдань, заходів, механізмів реалізації, що направлені на мінімізацію загроз соціальним інтересам і досягнення бажаного рівня соціальних ризиків	Узагальнення, цільове програмування
8. Моніторинг й контроль	Оцінити конструктивність і спрямованість заходів стратегії соціальної стабільності країни.	Співставлення, аналізу й синтезу, групування, цільове програмування, експертні оцінки, таксономічний аналіз

Джерело: узагальнено на основі [6]

На початковому етапі стратегічного управління соціальною стабільністю держави визначають основні стратегічні цілі. Головна мета перетворюється на набір цілей, спрямованих на зниження загроз для національних соціальних інтересів та досягнення необхідного рівня соціальної безпеки.

Встановлення стратегічних пріоритетів і операційних цілей у рамках стратегічного управління соціальною стабільністю повинно відповідати стратегічним напрямкам розвитку держави, які зазначені в таких документах, як Стратегія національної безпеки України, Основні засади грошово-кредитної політики тощо. Формування стратегічних пріоритетів для забезпечення соціальної стабільності доцільно здійснювати з використанням форсайту — систематичного процесу визначення інноваційних наукових та технологічних напрямків, які у перспективі можуть значно вплинути на соціальний розвиток держави [5].

На другому етапі проводиться стратегічний аналіз зовнішнього та внутрішнього середовища країни, який охоплює оцінку впливу зовнішніх чинників на соціальну стабільність і аналіз внутрішнього потенціалу, а також сильних та слабких сторін держави [5].

Третій етап полягає у визначенні викликів для соціальної стабільності країни. Для оцінки ступеня впливу основних загроз на стан соціальної стабільності України рекомендується використовувати експертні оцінки та метод аналізу ієрархій, який включає процедури синтезу множинних думок, визначення критеріїв та пошук альтернативних рішень [3].

Четвертий етап передбачає оцінку рівня соціальної стабільності держави. В економічній літературі для цього застосовуються такі підходи: системно-функціональний, елементний та процесний. Використання системно-функціонального підходу дозволяє розробити універсальний алгоритм для оцінки рівня соціальної стабільності за такими етапами: 1) формування системи показників для оцінки соціальної стабільності; 2) статистична обробка результатів вимірювань у системі нормованих шкал; 3)

комплексна оцінка функціональних компонентів соціальної стабільності країни; 4) інтегральна оцінка рівня соціальної стабільності держави, заснована на ієрархічно побудованій системі показників (інтегральних, комплексних та часткових), що дозволяє виявити рівень розвитку та диспропорції й може слугувати основою для формування стратегії соціальної стабільності. Під час розробки системи показників для оцінки рівня соціальної стабільності держави доцільно використовувати міжнародні індекси та рейтинги [5].

На п'ятому етапі здійснюється моделювання сценаріїв забезпечення соціальної стабільності держави, засноване на поєднанні когнітивного моделювання та сценарного підходу, що дозволяє визначати напрями реалізації стратегії соціальної стабільності й обирати важелі державного регулювання. У підсумку доцільно створити когнітивну модель впливу деструктивних факторів зовнішнього і внутрішнього середовища на соціальну стабільність держави, що дає змогу систематизувати знання про їх взаємодії та визначити найвпливовіші з них [5].

На шостому етапі формується стратегія соціальної стабільності країни. У ході державного програмування – планування – розробки заходів формується стратегія, що у подальшому деталізується. Формування стратегії соціальної стабільності країни реалізується за програмно-цільовим підходом.

На сьомому етапі здійснюється розробка заходів, засобів і механізмів реалізації стратегії соціальної стабільності країни [5].

Стратегія соціальної стабільності країни реалізується відповідно до розробленої дорожньої карти – формалізованого представлення покрокового сценарію здійснення стратегії. Дорожня карта спрямована на інформаційно-комунікаційну підтримку контролю й ухвалення управлінських рішень у контексті реалізації стратегії соціальної стабільності країни.

На восьмому етапі забезпечується моніторинг й контроль реалізації стратегії соціальної стабільності країни. Моніторинг слід проводити кожного року (звіт щодо результатів реалізації проєктів, направлених на забезпечення

соціальної стабільності країни, визначених планом заходів, за відповідний період).

Таким чином, стратегічне управління соціальною стабільністю країни повинно здійснюватися на підставі розробки відповідної теорії, стратегії та тактики, проведення адекватної політики, застосування способів і методів забезпечення цієї політики. Стратегія управління соціальною стабільністю має бути направлена на забезпечення незалежності соціальної сфери на національному рівні, її стабільності й стійкості і захист національних економічних інтересів від зовнішніх і внутрішніх загроз. Сучасна концепція стратегічного управління системами різного рівня (країни, регіону, міста, організації) виникла у відповідь на виклики і загрози зовнішнього й внутрішнього середовища.

Будь-яка країна, що активно інтегрується у світовий соціально-економічний простір, має об'єктивно оцінювати виклики та ризики глобалізації на основі аналізу показників індексів провідних рейтингових агентств. З'ясувавши місце і роль країни на світовому ринку можна чітко вибудувати стратегію забезпечення соціальної стабільності в міжнародних вимірах (табл. 2).

Ефективне функціонування системи оцінки ризиків й загроз є важливим компонентом стратегічного планування і забезпечення національної стійкості. Вказані системи називають національними, «через те що вони функціонують на рівні держави, охоплюють процеси, які стосуються забезпечення безпеки держави, суспільства та кожного громадянина, а також засновані на широкій міжвідомчій взаємодії та співпраці» [11].

Під час оцінювання та планування спроможностей закордоном (ЄС) дотримуються принципу досягнення належних ефектів зниження ризиків за оптимально можливих затрат ресурсів. Завданням оцінювання спроможностей є визначення уразливостей держави та суспільства до певних ризиків і загроз, а також встановлення пріоритетності усунення цих уразливостей.

Таблиця 2. Міжнародні індекси і ранги із соціальною складовою

№ п/п	Назва	Сфера, яку визначає рейтинг	Організатор дослідження	Профіль
1	Індекс глобальної конкурентноспроможності (Global Competitiveness Index, GCI та Business Competitiveness Index, BCI)	Економічний стан країн світу	Всесвітній економічний форум (Женева)	Широкий
2	Індекс економічної свободи	10 категорій економічної свободи: торгова політика, податкове навантаження, ступінь втручання держави в економіку, інвестиційний клімат та ін.	The Heritage Foundation і The Wall Street Journal	Широкий
3	Індекс розвитку людського потенціалу (ІРЛП)	Бідність, грамотність, освіта, рівень життя населення країни	ООН	Широкий
4	Індекс сприйняття корупції	Стадія розвитку корупції	Міжнародна неурядова організація Transparency International	Спеціальний
5	Рейтинг глобалізації (Globalization Index)	Економічна інтеграція	Foreign Policy A.T. Kearney	Широкий

Джерело: складено автором на основі [11]

Як вважають науковці О.Резнікова, К.Войтовський, А.Лепіхов, при цьому важливим є:

- «проведення аналізу наявних спроможностей у контексті здатності держави організувати належне реагування на певний сценарій реалізації загрози та можливості забезпечити стійкість до його прояву;
- проведення інвентаризації наявних спроможностей;
- оцінювання достатності цих спроможностей або необхідності їх посилення з точки зору забезпечення можливості запобігання та мінімізації наслідків ризиків, належного реагування та опірності до загроз;
- визначення пріоритетних спроможностей, які потребують зміцнення;
- підготовка відповідних пропозицій» [9, с. 26].

На основі дослідження кращих світових практик, а також особливостей організації системи забезпечення національної безпеки України та аналізу профільного законодавства України, експертами Національного інституту

стратегічних досліджень запропоновано відповідну модель розбудови багаторівневої системи оцінювання соціальних ризиків Україні [9].

Така система є елементом стратегічного планування та аналізу, забезпечення підвищення рівня готовності держави і суспільства до реагування на широкий спектр загроз, розбудову національної стійкості [9].

Організація функціонування такої системи, координація дій її учасників, ведення Національного реєстру загроз повинні бути покладені на Центр оцінювання соціальних ризиків України. Вказаний Центр повинен формуватися у відповідності до принципу відомчого представництва, реалізовувати наукове, аналітичне й прогностичне супроводження процесу планування у галузях економічної й соціальної безпеки, зокрема у рамках циклу підготовки та реалізації Стратегії національної безпеки України [9].

Важливим завданням Центру повинна стати підготовка щорічних звітів щодо результатів оцінки поточних і прогнозованих соціальних ризиків. Один раз на 5 років необхідно розробляти комплексний звіт про результати оцінки поточних й прогнозованих соціальних ризиків і стан відповідних спроможностей України. Вказаний документ має стати основою для розробки інноваційної редакції Стратегії національної безпеки України чи уточнення її окремих положень.

За результатами дослідження кращих світових практик у галузі розбудови національної соціальної стійкості й кризового менеджменту, а також з урахуванням пропозицій із цих питань, наданих ООН, ОЕСР, НАТО й іншими провідними міжнародними організаціями, пропонується такий загальний алгоритм дій стосовно визначення міністерствами й відомствами напрямів розбудови соціальної стійкості у різних галузях (рис. 2).

У цілому, відповідно до вказаних визначень соціальна стабільність розуміється як складна система, що має задовольняти у довгостроковому режимі потреби суспільства і держави. Ця система має такі напрями: демографічний, ресурсний, продовольчий, енергетичний, інформаційний та інші.

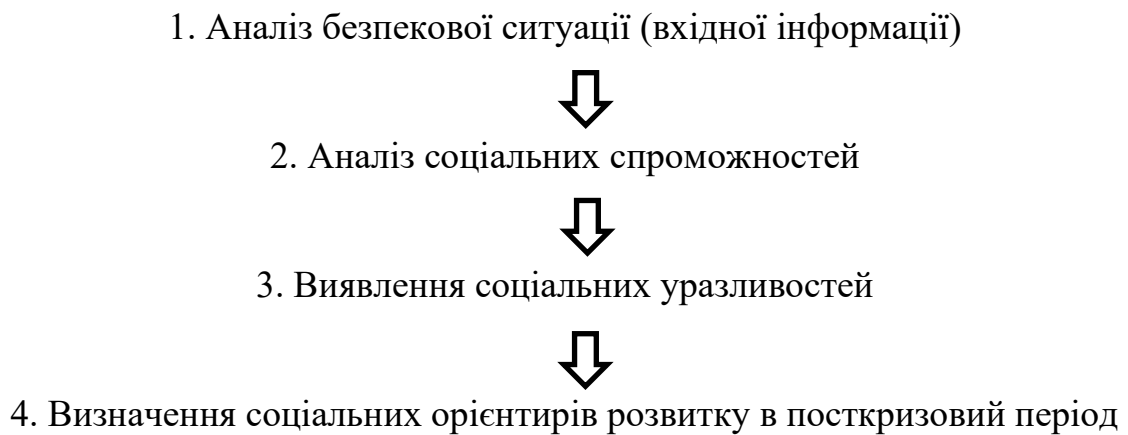

Рис. 2. Рекомендований алгоритм дій щодо визначення міністерствами та відомствами шляхів розбудови соціальної стійкості

Джерело: розроблено на основі [9]

Загалом постійний експертно-аналітичний моніторинг рівнів і загроз соціальній стабільності та її складових частин зберігає вагому актуальність, а в умовах різкого розширення та посилення потужності загроз, обумовлених повномасштабною агресією росії проти нашої країни, набуває особливого значення [1, с. 3].

У перші місяці масштабної війни соціальна стабільність України великою мірою забезпечувалася накопиченими у довоєнний час резервами і запасом міцності, оперативною консолідацією зусиль соціуму на регіональному й місцевому рівнях, самоорганізацією і згуртованістю громадян нашої країни перед екзистенційною загрозою агресії росією, наданням безпрецедентної західної підтримки [1, с. 3].

Із переходом російської агресії у форму затяжної війни на виснаження безпосередній вплив бойових дій на соціальну сферу посилюється спрямованими атаками на критичну інфраструктуру країни, виснаженням грошових резервів населення і бізнесу, наростанням економічних диспропорцій, які сформувалися у воєнний період, застосуванням з російського боку потенціалу різних гібридних інструментів впливу. Вказане актуалізує потребу здійснення спрямованої політики держави стосовно протидії комплексу ризиків на підставі оперативного моніторингу викликів й

загроз соціальній стабільності за умов війни й аналітичного опрацювання його результатів [1, с. 3].

У 2024 році стан соціальної сфери України лишається складним. Водночас відносно попереднього року в поточній оцінці ризику реалізації загроз соціальній стабільності є дещо нижчими. Вказане можна пояснити тим, що фахівці оцінюють результати спостережень стосовно оперативно застосованих державою і бізнесом зусиль й управлінських рішень, що дозволили диверсифікувати діяльність й адаптувати бізнесові моделі до умов війни, а також відновити (там, де є змога) економічну діяльність, і, хоча би частково, компенсувати збитки у пріоритетних сферах для забезпечення соціальної стабільності [1, с. 5].

На соціальну стабільність країни впливають різноманітні чинники, які є передумовою для виникнення небезпек і загроз. Такі загрози, взаємодіючи між собою, впливають на рівень безпеки по-різному. Важливо правильно ідентифікувати загрози, враховуючи їх взаємозв'язок і роль у загальній системі забезпечення соціальної стабільності. Дослідження показали, що для ефективного управління соціальною стабільністю необхідно зосередитися на таких ключових аспектах: політичному, соціальному та духовному. Експерти виділили актуальні загрози для соціальної стабільності України, класифікували їх за зазначеними складниками та визначили пріоритетність кожної загрози [1, с. 6].

У соціальній сфері пріоритетними загрозами є «депопуляція та старіння населення; гуманітарна криза на Донбасі; поляризація доходів населення; відставання України від провідних країн світу за рівнем доходів населення; низька якість медичних послуг і нерівний доступ до них різних верств населення; низький рівень пенсій і нерівні умови пенсійного забезпечення; низька купівельна спроможність та високі споживчі ціни; низький рівень охоплення бідного населення соціальною підтримкою і низька її адресність; невідповідність якості освіти сучасним вимогам та її недостатня доступність для бідних верств населення» [1, с. 6].

У політичній сфері пріоритетними загрозами соціальної стабільності є «відставання від провідних країн світу за якістю державного управління; низький рівень довіри до влади та судової системи; недостатнє сприяння регуляторного клімату щодо ведення бізнесу; низька якість розроблення та реалізації внутрішньої державної політики, а також функціонування державного апарату та роботи державних службовців, незадовільний рівень їхньої компетенції та ступінь незалежності від політичного тиску; високий рівень корупції» [1, с. 6].

Пріоритетними загрозами в духовній сфері є: «низький рівень свободи слова; високий ступінь урядового контролю над засобами масової інформації; зростаюча концентрація основних засобів масової інформації в руках олігархів, близьких до влади; низький рівень довіри населення до уряду та політичної демократичної культури; високий рівень сприйняття корупції» [1, с. 6].

Узагальнені відомості щодо розподілу загроз соціальної стабільності за впливом й імовірністю настання у 2024 році й попереднім періодом за складовими економічної безпеки подані у таблиці 3.

Таблиця 3. Результати розподілу загроз соціальної стабільності за впливом та ймовірністю настання в 2023-2024 рр. за складовими

ВИДИ БЕЗПЕКИ	Імовірність /Вплив	
	2024	(2023)
МАКРОЕКОНОМІЧНА БЕЗПЕКА		
1. Динамічний економічний спад через згортання ділової активності за умов війни, неможливості реалізації бізнесу в окремих регіонах країни у зоні бойових дій чи ризиковій зоні	4/4	5/5
2. Відтік капіталу з економічної території України та релокація бізнесу за межі країни	3/3	3/4
3. Значне скорочення інвестиційної активності	4/4	4/3
4. Критичне скорочення обсягів кредитного фінансування основного капіталу, обігових коштів й інвестиційних коштів	4/4	4/4
5. Скорочення трудового потенціалу через інтенсивні процеси міграції населення за кордон, великої частки ВПО, втрат цивільного населення через бойові дії	4/4	4/4
6. Збільшення індексу споживчих цін (інфляції)	4/4	4/3
7. Погіршення приватного споживання	4/3	н/д

Продовження таблиці 3

ВИДИ БЕЗПЕКИ	Імовірність /Вплив	
	2024	(2023)
СОЦІАЛЬНА БЕЗПЕКА		
1. Суттєве погіршення соціально-економічного становища уразливих груп населення	4/4	4/4
2. Суттєве зменшення спроможності системи соціального захисту нашої країни реалізовувати свої функції	3/4	4/4
3. Втрата можливостей зайнятості й поглиблення структурних диспропорцій на ринку праці	4/4	4/4
4. Значне погіршення добробуту й якості життя населення	4/4	5/4
5. Погіршення доступу до кваліфікованих медичних послуг	3/3	4/4
6. Погіршення доступу до здобуття соціальних послуг через нестачу експертів із надання соціальних послуг	3/3	н/д
7. Погіршення умов життя багатьох груп населення через руйнування житла й цивільної інфраструктури	4/4	5/4
8. Масовий виїзд біженців за межі країни	3/4	4/3
9. Значне погіршення стану довкілля (включаючи й воєнне забруднення), яке спричинене бойовими діями	4/4	4/3
10. Збільшення навантаження на соціальну інфраструктуру й ринок праці густозаселених західних регіонів нашої країни	4/3	4/4
11. Динамічне збільшення числа ВПО	3/3	4/4
ПРОДОВОЛЬЧА БЕЗПЕКА		
1. Локальний дефіцит продуктів харчування, що викликані ускладненням постачання і/або надмірним попитом	3/3	4/3
2. Зменшення обсягів виробництва значущих різновидів агропродукції	3/3	3/3
3. Руйнування інфраструктури виробництв, переробки й зберігання агропродукції й продуктів харчування	3/4	4/3
4. Значні матеріально-технічні й грошові витрати частини агровиробників	4/4	4/4
5. Погіршення якості харчування населення	3/3	4/3
6. Погіршення забезпеченості матеріально-технічними засобами агропідприємств	4/4	4/4
7. Посилення дефіциту інтелектуального капіталу в агровиробництві	3/3	3/3

Джерело: розроблено на основі [1, с. 6]

Аналіз ключових показників соціальних ризиків України демонструє поступове зниження споживчих цін (з 128,4% на початок війни у 2022 році до 105,7% у 2024 році) та цін виробників (з 132,2% у 2022 році до 106,2% у 2024 році). Після значного скорочення ВВП на 28,8% у 2022 році, в 2023 році спостерігається стабілізація та поступове зростання економіки на 5-5,5%, хоча рівень 2021 року ще не досягнутий (табл. 4) [3].

Таблиця 4. Динаміка росту ВВП України на 2022-2025 роки

№	Показники	2021 р.	2022 р.	2023 р.	2024 р.	2025 р.
					Прогноз Національного банку України	
1.	I кв. (%)	- 2,3	-14,9	-10,5	5,4	4,8
2.	II кв. (%)	6,2	-30,6	19,5	3,5	5,6
3.	III кв. (%)	2,9	-36,9	9,3	2,2	6,3
4.	IV кв. (%)	6,3	-31,4	4,5	3,8	7

Джерело: розроблено на основі [6]

Призупинення та поступове відновлення соціально-економічного зростання спричинило значні коливання ВВП у 2022 році із середнім показником -28,45%. У 2023 році на початку року також спостерігались коливання, однак у другому півріччі спостерігається стабілізація із середнім показником 5,7%. За прогнозами Міністерства економіки, інвестиційний клімат покращиться приблизно на 30%, що сприятиме зростанню ВВП на 4,6% у 2024 році, підтримуючи розвиток соціально-економічних сфер держави (табл. 5) [3].

Таблиця 5. Видатки Державного бюджету на соціально-економічні напрямки у 2022-2026 році

№	Показники досягнення цілі	2022 р.	2023 р.	2024 р. План	2025 р. Прогноз	2026 р. Прогноз
1	Рівень безробіття працездатного населення (%)	18,4	18,8	13,4	11,5	10,8
2	Кількість зайнятих економічною діяльністю віком 15-70 років (млн. осіб)	–	12,4	13,0	13,7	14,0
3	Середньомісячна заробітна плата працівників	14847,0	18188,0	21852	25645	29625
4	Неформальне зайняте населення, частка від робочої сили (%)	–	21,7	16,7	16,2	15,9

Джерело: розроблено на основі [3]

Рівень безробіття серед працездатного населення (віком 15-70 років) починає знижуватись, що є позитивною тенденцією: з 18,8% у 2022 році до 13,4% у 2024 році. Це сприяє збільшенню кількості зайнятих у економічній сфері (13% у 2024 році), хоча рівень неформальної зайнятості залишається значним (21,7% у 2023 році).

Таблиця 6. Прожитковий мінімум в Україні за 2022-2024 роки, грн.

№	Період	Показник прожиткового мінімуму	Діти до 6 років	Діти 6-18 років	Працездатне населення	Втрата працездатності
1	01 січня – 30 січня 2022	2393	2100	2618	2481	1934
2	01 липня – 30 листопада 2022	2508	2201	2744	2600	2027
3	01 грудня 2022 – 31 грудня 2023	2589	2272	2833	2684	2093
4	Із 01 січня 2024	2920	2563	3196	3028	2361
Прогноз						
5	01 липня – 01 грудня 2024	2972	2609	3253	3082	2403

Джерело: розроблено на основі [3]

Таким чином, прогнозується поступове підвищення виплат (до кінця 2024 року), що звісно не компенсує динаміки інфляції, особливо для соціально уразливих прошарків населення.

Висновки. Серед соціальних ризиків у найбільш ризиковій зоні лишається показник значного рівня дефіциту державного бюджету, хоча сприйняття інтенсивності впливу вказаного чинника на соціальну стабільність у 2024 р. дещо знижено відносно минулого періоду, коли він вважався максимально загрозливим як за імовірністю, так і за впливом.

Найвагомішими загрозами соціальній стабільності у середній ризикованій зоні фахівці відзначають ті, що найбільш чутливі до руйнівних наслідків війни (зменшення трудового потенціалу, фізичний або фінансовий брак найбільш важливих ресурсів і матеріально-технічного забезпечення), та ті, що стосуються спроможності швидкого відновлення й можливості оперативного послаблення накопичених дисбалансів у період війни), а також невизначеності, що формуються унаслідок перебігу масштабного воєнного вторгнення росії в Україну (унеможливлення реалізації економічної діяльності на великих територіях, небезпеки й невизначеності у функціонуванні логістичних маршрутів, відмінного потенціалу

диверсифікації виробничих і господарських процесів унаслідок географії бойових дій тощо).

Чинники забезпечення соціальної безпеки будуть мати визначально вагомий вплив на економічну безпеку, і це може пояснюватися негативним очікуванням щодо істотного погіршення соціального економічного становища вразливих верств населення, а також втрати потенціалу зайнятості й поглиблення структурних диспропорцій на ринку праці. Також зберігає актуальність ризик погіршення умов життя великих груп населення з огляду на руйнування житла й цивільної інфраструктури.

В умовах війни в нашій країні істотно погіршилась демографічна ситуація, що зумовлює тривалі негативні наслідки для економічної безпеки, а вирішення демографічних проблем потребує планування й вжиття дій як у короткостроковому періоді, так і у стратегічній перспективі. Водночас на ухвалення рішення стосовно повернення громадян з-за кордону будуть впливати, у т. ч. й дії держави стосовно підтримки доходів й зайнятості населення, а тому цим питанням повинно бути приділено максимальну увагу на державному рівні вже зараз.

Література

1. Актуальні виклики та загрози економічній безпеці України в умовах воєнного стану. Київ, 2024. URL: <http://niss.gov.ua/sites/default/files/2024-05/executive-1.pdf>.
2. Гусєва О. Ю. Управління стратегічними змінами: теорія та методологія: дис. д-ра екон. наук : 08.00.04 / Гусєва Ольга Юрїївна; Донец. нац. ун-т економіки і торгівлі ім. Михайла Туган-Барановського. Донецьк, 2014. 422 арк.
3. Державна служба статистики України. URL : <https://www.ukrstat.gov.ua/>
4. Економічна безпека та фінансові розслідування: концептиви, прагматика, інструментарій забезпечення : колект. монографія / Васильців Т. Г. та ін. ; за заг. ред д-ра екон. наук, доц. Вівчар О. І. ; Тернопіл. нац. екон. ун-т. Тернопіль: ТНЕУ, 2019. 394 с.

5. Економічна безпека України в умовах гібридної агресії: аналіт. доп. / Я. Б. Базилюк, С. В. Давиденко, Д. Ю. Венцковський та ін. Київ : НІСД, 2017. 84 с.
6. Економічна безпека як складова національної безпеки України. / Утенкова К.О. Харків: *Вісник ХНУ ім. В.Н. Каразіна. Серія «Міжнародні відносини. Економіка. Країнознавство. Туризм»*. Вип. 9. 2019. С. 133-144.
7. Методологія оцінювання забезпечення економічної безпеки України / Гбур З. Київ : НАДУ при Президентові України, 2017. *Державне управління та місцеве самоврядування*. Вип. 4(35). С. 56-61.
8. Міжнародна економічна безпека України: теорія, методологія, практика: монографія. Луцьк : ІВВ Луцького НТУ, 2020. 212 с.
9. Національні системи оцінювання ризиків і загроз: кращі світові практики, нові можливості для України : аналіт. доп. / Резнікова О. О., Войтовський К. Є. Лепіхов А. В. ; за заг. ред. О. О. Резнікової. Київ : НІСД, 2020. 84 с.
10. Стратегія національної безпеки України «Безпека людини - безпека країни». Затверджено Указом Президента України від 14 вересня 2020 року № 392/2020. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/392/2020#n5>.
11. Focus Economics Consensus Forecast Ukraine - April 2024. FocusEconomics. 2024. 21 p. URL: www.focus-economics.com.

References

1. NISS (2024), “Actual challenges and threats to the economic security of Ukraine in the conditions of martial law”, available at: <http://niss.gov.ua/sites/default/files/2024-05/executive-1.pdf> (Accessed 10 Oct 2024).
2. Husieva, O. Yu. (2014), “Strategic change management: theory and methodology”, Doctor Thesis, Economy, Donets. nats. un-t ekonomiky i torhivli im. Mykhajla Tuhana-Baranovs'koho. Donets'k, Ukraine.
3. State Statistics Service of Ukraine (2024), available at: <http://www.ukrstat.gov.ua/> (Accessed 10 Oct 2024).

4. Vasyl'tsiv, T. H. (2019), Ekonomichna bezpeka ta finansovi rozsliduvannia: kontseptyvy, prahmatyka, instrumentarij zabezpechennia [Economic security and financial investigations: concepts, pragmatics, security tools], TNEU, Ternopil', Ukraine .
5. Bazyliuk, Ya. B. Davydenko, S. V. and Ventskovs'kyj, D. Yu. (2017), Ekonomichna bezpeka Ukraïny v umovakh hibrydnoï ahresii [Economic security of Ukraine in conditions of hybrid aggression], NISD, Kyiv, Ukraine.
6. Utenkova, K.O. (2019), “Economic security as a component of national security of Ukraine”, Visnyk KhNU im. V.N. Karazina. Seriia «Mizhnarodni vidnosyny. Ekonomika. Krainoznavstvo. Turyzm». Vyp. 9. S. 133-144.
7. Hbur, Z. (2017), “Methodology for assessing the provision of economic security of Ukraine”, Derzhavne upravlinnia ta mistseve samovriaduvannia. Vyp. 4(35). S. 56-61.
8. Kravchuk, P.Ya. (2020), Mizhnarodna ekonomichna bezpeka Ukrainy: teoriia, metodolohiia, praktyka [International economic security of Ukraine: theory, methodology, practice], IVV Luts'koho NTU, Luts'k, Ukraine.
9. Reznikova, O. O., Vojtovs'kyj, K. Ye. and Lepikhov, A. V. (2020), Natsional'ni systemy otsiniuvannia ryzykiv i zahroz: kraschi svitovi praktyky, novi mozhlyvosti dlia Ukrainy [National risk and threat assessment systems: world best practices, new opportunities for Ukraine], NISD, Kyiv, Ukraine.
10. President of Ukraine (2020), Decree “National Security Strategy of Ukraine "Human security is the security of the country”, available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/392/2020#n5> (Accessed 10 Oct 2024).
11. FocusEconomics (2024), “Focus Economics Consensus Forecast Ukraine - April 2024”, available at: www.focus-economics.com (Accessed 10 Oct 2024).

Стаття надійшла до редакції 14.10.2024 р.